

Megjelenik a lap **Temesvárott** minden **kedden**.

Előfizetési díj akár helyben, akár postai szétküldéssel:

Egész évre 6 ft. pp. — 6 f. 30 kr. ujp.

Fél évre 3 ft. pp. — 3 f. 15 kr. ujp.

A helybeli előfizetők a lap házhozordásáért rendelést tehetnek a lap kiadó hivatalában.

Szerkesztői iroda: belváros, bécsi utca 68. szám, első emelet.

DELEJTŐ.

A tudomány, anyagi érdekek és szépirodalom közlönye.

Jelige: Csak az a nemzet vész el, mely önmagát elhagyja.

Előfizetheti helyben a szerkesztőségnek, vagy a helybeli könyvkereskedésekben; vidéken minden cs. kir. postahivatalnál szerkesztőséghez utasítandó bérmentes levelekben.

Hirdetések minden közhasználatban lévő nyelven fölvetnek. A beiktatásért minden három hasábos egyes sorért 4 p. vagy 7 uj krajcárnyi díj számítottatik.

Kiadó hivatal: belváros, bécsi utca Urmann Márton műkereskedésében.

Kedd, october 11. 1859.

41. szám.

Második évi folyam.

A jobbágyi birtok földhitének viszonyai Magyarországon.

Volt, sőt van még jelenleg is a paraszt vagyis jobbágyi földbirtoknak a hitel irányában néhány oly sajátos viszonylata, mely bár különböző alaku okok miatt, — a mai nap éppoly mint régente, nem kis mértékben súlyosítja a hitelt. A múltban, midőn még főállott az ősiség, mint tudjuk, az urbériség csak mint egy szolgálmi tartozékául tekintetett a nemesi jószágoknak. Történt pedig, hogy mielőtt módosított vagy megváltoztatott volna az ősiségi jogviszony, az urbérválságra s örökös kötésekre nézve kedvező törvények hozattak (183²/₆ VIII. t. c.), a melyek midőn némileg rést nyitottak arra, miszerint a volt jobbágyság az őt terhelő szolgálmi bilincsen önerejéből tágíthasson; — más részről alkalmat nyitottak arra is, hogy a nemes földbirtokos, kinek jobbágyságai voltak s a kinek például betáblázás utján összes jószágát terhelé valami adósság, a birói végrehajtás alá eshető s pörös birtok urbéri részét, — a hitelező hire s tudta nélkül örökösen s törvényesen jobbágyi kézre bocsáthatta, s pénzzé változtathatta; sőt, ha még inkább bonyolítani akarta a dolgot s kijátszani a hitelezőt, oly betáblázásoknál, melyek tisztán nemesi, azaz: allodialis birtokra szóltak, a birtok ugynevezett majorsági részét is urbéresekkel szállítván meg, ekkor mint urbárizált birtokot ismét törvényesen eladhatta s mint kölcsönrel terhelt hypothekát a zálogjog alól kivonhatta.

Egy másik ugyanazon időben alkotott törvényeikk (183²/₆ VI.), az adásvevési jog kitágítása által kölcsönzött ugyan a paraszt birtokoknak némi hitelerőt, s a volt jobbágyi ingatlan javakat, melyek az előtt önleg semmi real hitelbeli képességgel sem birtak némileg hitelképesekké látszott ugyan tenni, — de valóban csak látszott; mert tényleg nem tette azt hitelképesekké.

Mint mondám, adásvevési jogot kaptak ugyan az urbéresek hazánkban; de tényleg csak a beruházások, marhák, és a használatra nézve; mivel az adásvevési jog akkép volt korlátozva, vagy igazabban szólva semmivé téve, hogy az csak földesuri engedelem mellett lehetett érvényes, s valamint az igazi telektulajdonos azontul is csak a földesur volt, ugy ez a telkek számát és osztályát is, ugyanaz azonnal megsemmisíthette, ha t. i. az adásvevés az ő beleegyezése nélkül történt.

S vélnök, hogy miután e jogviszonyok, mint a hűbéri ségen alapulók, magával a megszüntetett hűbériséggel együtt elenyésztek, — a hitel más körülmények által nem is volt tán elzárva a paraszt birtokoktól? Avagy gondolnók, hogy miután napjainkban a parasztbirtok is fölemelkedett a nemesiek rangjára már teljes hitellel bír? Uraim, nagy csalódás lenne még most ilyesmiket képzelnünk. Mert igaz bár, hogy napjainkban a paraszt birtokos sok kedvezésekben részesült, egy rangra emeltetvén a szabad tulajdonnal, s korlátozatlan rendelkezés tárgyává válván, mint a nemesi földbirtok; igaz bár, hogy némely tekintetben több oltalmakban s kedvezményekben részesítetett mint maga a nemesi földbirtok is, elébb levén telekkönyvezve mint a nemesi földbirtok (1850. márc. 1.); — dacára mégis e kedvezményeknek azt merjük állítani, hogy léteznének viszonyok és körülmények, melyek miatt a paraszt birtokok még most nem tekintelhetnek a földhital valódi tárgyaivá.

Szabadjon e körülmények közül először is azt főlemlitenünk, hogy első s főakadály e tekintetben az 1853. március 2-dikában kimondott azon elv minden esetre, mely a jobbágyokat illető földek megváltására nézve fölállítva van, de mely elv, miután a megváltás módja, a maradék földektől járuló urbéri tartozásokérti kárpótlás rendszere s a megválthatóknak nyilvánított szolgáltatások megváltás rendszere meghatározva még mai napig sincs (márc. 2-diki p. 20—21. §.), — mind a tulajdonosokká vált volt jobbágyok birtokjogává, mind e földbirtoki hitelben, valóságos sebpontot képez. Tekintsük csak közelebbről a dolgot.

A földhital tárgya maga a földbirtok, s a hitel alapja azon bizalom, mely a tőkével birót teljesen megnyugtathatja, miszerint annak földbirtoka, a kinek bizonyos időre kikölcsönzi tőkeit, — semmi bizonytalanságnak s kétségnek nincs kitéve. Ámde mondhatjuk-e már azt a paraszt földbirtokról? Teljes tulajdona-e a fölszabadult s nagyrészben maradékföldről vagy majorsági allományokból álló telkek a volt jobbágyoknak, mig ő azért adós, s földesura bármikor elexequálhatja tőle? Lehet a hitelezőknek ily földbirtokra kedvük, és bizodalomuk kölcsönözni? Vagy föltéve: hogy lenne: miután a barátságos uton történt megváltási szerződést a földesur már a birtokrendezés első allományában betáblázathatja, biztosíthatná-e magának a hitelező

az elsőbbségi jogot? Pedig ez mind oly körülmény, melyeket szem elől nem szabad eltévesztenünk, és melyek, hitelezéseknél a paraszt földbirtokokra szintoly elhatározók, és döntők, mint a nemesi földbirtokokra nézve.

Hogy azt ne fejtegessem, mennyire terheli szintén a paraszt birtokot is azon körülmény, miszerint a tagosítás csak permissiv erővel bír, s hogy ennél fogva tagosítatlan határokon mennyi ideig lehetnek zavarban a paraszt földbirtokok is : csak a minimum kérdését és a jobbágyi örökösödésről szóló törvényeket hozom még emlékezetbe. Előre kimondom, hogy én elvileg a minimum-törvénynek legbuzgóbb emberei közé tartozom, — s ezt azért mondom ki előre, nehogy midőn földéritni megkísértem, miként a minimum-törvény is ily alakban mint most van csak gátlására szolgál a földhitelnek, — a nemzetietlenség gyanujába essem. Mert igen, ily alakban, a mint most s eddig áll a minimum-törvény, meggyőződésem szerint a földhitelre kedvező befolyással nem bírhat. Az 183²/₆. IV. t. cikk 9. §-ssában ugyanis az rendeltetik, hogy adás-vevések esetében a jobbágyi telkek külső illetőségeit a belsőtől, semmi módon sem szabad elszakasztani; — az ugyan ezen időben alkotott s a főnobbivel együtt maig is érvényben álló V-dik t. cikk pedig rendeli, hogy a jobbágytelkeket osztály, csere, vagy elidegenítés esetében, legfőlebb csak negyed részig szabad eldarabolni, — tehát : eladni, exequalni, mobilizálni = vagyis, a hitel tárgyává tenni kisebb arányban, nem. Különös dolog! — az ujkor, mely neki rohant az ősi-ségi intézménynök; mely a történet nemzedékét, mint korosodott ágyast megutálta s eldobta magától a nemes családokban, — most, a régi nagyság úttisztítóit akarta a Corinnák s Eudoxiák biborvánkására ültetni!

Azaz : ugy állnak dolgaink, hogy ha például negyed részes paraszibirtokú polgárok veszik igénybe a hitelt, s a felkölcsonzótt összeget saját telki állományaikra betábláztatják : száz - kétszáz p. frnyi adósság miatt kénytelenek egész hirtokjukat elveszteni, mert a törvény azt parancsolja, hogy az ily telkeket kisebb részekre eldarabolni nem szabad, hanem az ily executiók alá került telkeket egészen el kell adni. Ime ily esetben nem ellenkező irányban kell-e hatnia a hitelnek a földbirtokra? Ily törvény mellett nem árt-e aztán a hitel földnépünknek? Más oldalról pedig, miután tehát eldarabolni nem szabad a parasztbirtokot, de a vérrokonok osztályrészét ki kell adni (1840. VIII. t. c.), — nem természetesen történik-e, hogy az, ki a telek birtokában akar maradni s kikerülni, hogy az apai örökség idegen kezekre jusson, tehát a többi testvérek illetményét adóssággal, teherrel kénytelen magához váltani, a mi gyakran egész életén át nyomja s hitelhez éppen azért nem juthat soha, mivel az átvett birtokrészt nekik sem szabad eldarabolni, s így önerejéből magán nem segíthet, — mástól pedig pénzt azért nem kap, mivel jószágá különben is terhelve van. Más szóval : így a mint most áll a minimum- és a paraszt örökösödési törvény, a jobbágyi birtokok úgy tűnnek

föl a hitel irányában, mint a családi hitbizományok, melyeket elidegeníteni nem szabad, melyek miután akkép a forgalom tárgyaivá sem válhatnak, hitelalapokul sem szolgálhatnak. Miután azonban jelen fejtegetésemben nem azt tüzttem ki föladatul, hogy törvényjavaslatokat indítványozzak, csak annyit mondok, hogy e törvényeken szükség lenne mindenek előtt olyformán módosítani, miszerint a parasztbirtok is alkalmas alapja lehessen a hitelnek; mert míg tiszta s biztos hitelalapokkal nem bírnak, hiába beszélünk hitelről is. Így mint mondám hasonló módosítást igényel a minimum mellett a paraszt vérrokonokat illető örökösödési törvény is; mert miután eme törvény szerint a gyermekek kénytelenítettnek a nővéreket is osztályrészük teljes egyenértékében kielégíteni, a legislatio azon célzata, hogy az egyes családok elegendő földbirtokkal láttassanak el — való-dilag igazi támponttal mindaddig nem bírhat, míg egy főnálló törvény mellett az osztályosok arra kényszerítvék, hogy csak tulterhelhetéssel tarthassák meg apai örökségüket, — vagy ha terheket vállalni nincs kedvük, kényszeríttessenek azt eladni, s idegen kezekre bocsátani. —

Mészáros Károly.

Az olajfa átültetése Bácságba.

Bizonyos Ludovico Maria de la Lena 1806-ban felsőbb helyen azt indítványozta, hogy a bánsági kincstári jószágokon kísérletek történjenek az olajfa ültetésével.

A jószágok szabályozása után, 1807-ben Klaniczay János az időben kir. kamarai praefectus a verseci kerületben azt jelenté, hogy Versec környékén több oly tájéket ismer, hol az ő véleménye szerint olajfák, fiatal bokrokból és magból igen jól tenyészthetnének, minthogy Bácságban különféle külföldi fákat és bokrokat növesztett már legjobb sikerrel.

Erre a kormány a fumei kormányzóság által 300 zsenge olajfát, és 25 font olajmagot istriai Moschenitza faluból rendelt meg, és Klaniczaynak meghagyatott, hogy alkalmas földet szemléljen ki az új ültetvénynek. Ő olyant a verseci területtel határos Kis Szredistyén talált, hol a déli hegyoldal naponta ki van téve a nap sugarainak. A hegy magassága itt 80 öl, és déli lejtőssége 45 foknyira hajlik. Köröskörül kisebb hegyek vannak, melyek fölött éjszokról a verseci hegylánc és erdő uralkodik. Az érintett hegy oldalán hosszas négyszegű területet 70 öl hosszut, 50 öl szélest árokkal körülvétetett, és 2 lábnyi mélyégre felásatott. A föld keveréke itt apró kavics, inkább pedig csillammemű homokból áll, tehát igen laza.

Az olajfák és magvak csak 1808. évi május második felében érkeztek Versecre. A szállítási költség Isztriából Temesvárig 759 forint 33 krba került. A csemeték mohhal voltak betakarva, mely utközben a rékeszben hagyott nyílásokon keresztül vízzel megáztatott, miért is a kérgek fris zöldben maradtak, de a

hüvelyknyi vastagságu és 3 láb hosszú csemeték galytalanok voltak, és gyökerek helyett vastak gumókban végződtek. Az átszállítás Kis Szredistyére, ott pedig a csemeték elültetése azonnal megtörtént. A mag pedig, melyről a hus lehámoztatott, földbe tétetett.

Mennél csekélyebb volt a remény, hogy ezen csemeték, késő megérkezésük miatt fogamzzanak, annál szorgalmasabb volt ápolgatásuk. Mindennap napkelés előtt esővizbe mártott gyapju rongyokkal megmosattak, és gyengén dörzöltettek, hetenkint pedig friss cserfaágak szurattak a földbe a csemeték elé, hogy a nap ki ne szárítsa héjukat. A negyedik hétben legelőször lehetett látni a csemeték csirázását, azért a nedves rongygyal való dörzsölés abban hagyatott, ellenben a naponkinti meglocsolás, és a cserfaágak használása árnyékadásra folytatott. October végeig a csemeték mindinkább szépen nőttek, négyet kivéve, melyek galyat nem hajtottak, de ezek is éltek, mint a gyökereken volt látható. Némely csemeték majdnem két láb hosszú ágakat hajtottak, számra pedig egyes csemetéken 10—30-ra mentek. A levelek felül sötétzöldek. November elején az ültetvény nyert utasítás szerint trágyázatot, a mi a beültetéskor a forró időszak miatt nem történhetett. Trágyázás után a csemeték kedvező időjárás mellett szalmába takartattak, úgy hogy a szalmának vége a csemetét körülvevő kis hant oldalába nyuljon, fenn pedig csúcscsal végződjék, hogy szalmagulának látszassék minden egyes csemete. Ez pedig azért szükséges, hogy a lecsurgó víz a gyökérre ne hasson és elfagyását ne okozza.

Isztriából vett utmutatás szerint ezen szalmába takarás csak az első három télen szükséges, a negyedik esztendőben elmaradhat, minthogy a csemeték már elég erősek, hogy a tél zivatarát a nélkül is megállják.

Az ültetvényt télen a nyulak és marha kártételei ellen sövénynyel kell oltalmazni.

Az olajfa ültetésére Varadja és Sódia vidéke is alkalmasnak találtatott. Ezen fa igen szapora. Az említett csemeték mindegyike az első esztendő mulva 15 galylyal bir, melyből három év mulva 12-öt levághatni, csak a többit hagyván a csucs képzésére. Háromszáz csemete után annyi ágat levágván, ha ezeket elültetjük, megint 3000 új csemetét lehet nyerni. De még a gyökér gumóiból is új csemeték sarjadznak ki tavasszal, és a meglevőket tetemesen szaporítják.

Ily módon az egész verseci terjedelmes hegylancolat az olajfajtermelésnek különösen kedvező; ezen kívül pedig kétséget nem szenved, hogy számos alkalmas hely találtatnék tartományunkban, mely tán más célra nem igen használható. Csudáljuk, hogy az említett kísérlet utánzás nélkül maradt. Jelenleg az olajfával csak ritkán találkozunk Bánságban, — legfeljebb kertben vagy udvarban, pedig ha méltányolnók éghajlatunk déli természetét, sok jelenleg kopár hegyterület emelhetné a tartomány tájéki szépségeit, és a népségnek is szerezne tán egy kis jövedelmi forrást.

Tihamér.

A török császár 1673. évi adórendelete

a temesvári helytartóságban alkalmazott birák, és hivatalnokokhoz.

(Gróf Gyulai Lajos török kéziratából közli Repiczky János. *)

Cs. magas jegyem érkezéssel tudva legyen: hogy jelenleg a keresztények elleni táborozásom elhatároztatván, a terhek vitelére több vontató szekér szükséges. Minthogy pedig a kincstárban letett adókönyvben a fenirt helytartóságra 18200 tallér van kivetve, ez összevből 12000-nek minden 75-dik tallérján háromfogatu szekér béreltetvén, összesen 160 fog kiállítatni, s a felmaradt 6222 tallérból 3750 talléron a szörényi kerületből minden 75-dikén egy szekér fogadtatván, 50 kerül ki, mi mindössze 210 szekér leend. Az 1673-dik évre beszámított adó fejében a temesvári helytartóság hova hamarabb 160 vontatót kihajtsón, s a kisebb telkek hűbérencei közül három egyént kinevezzen, kik azokat gyorsan Drinápolyba szállítsák, s a szükségeltetett szörényi 50 szekérré való 3750 tallért az általam kinevezett biztosnak átadván, a háramaradt 2472 tallér a kincstárba tétessék le, mely szolgálatot hogy megtegyétek, ezennel veszitek a parancsot, s rendeltem: miszerint m. ítéletemmel megjövén e tekintetben a kiadott parancs szerint cselekedjétek és ne késedelmezzétek s a szekereket hova hamarabb megszerezvén, hozzájok három embert rendeljétek s azoknak elkészítésére minden gondot fordítsatok, a tétovázástól pedig szerfölött óvakodjatok, mert ha azokkal elkéstek, nálam mi sem fog kimenteni benneteket és büntetéstokről bizonyosak lehetnek. Végre a biztosnak minden tallértól 10 aszpert adjatok s többet ne. Így tudjátok, m. jegynek higyetek. 14 Szafar Drinápolyban.

Érkezett iratása után 34 nappal.

Oldalán: A befoglalt szöveg igaz.

Irtá Abdallah
temesvári kádi.

Török adókivetés Bánságban.

(Közli Repiczky János.)

Ezen 1084=1673-ra kivetett és kihirdetett adókönyv erejénél a karansebes-lugosi törvényszék által behajtható adónak beszédésével megbizott Arszlán aga pecsétes magas rendeletet hozott, mely beiratván s a nagyok s jobbágyok jelenlétében felnyitvatván elolvastatott. A helységek lakosai közt tehetségökhöz képest az adó felosztatott s az adójegy a fenirt biztostul Ozman aga törvényes igazgató és a nevezett lakosok kormányzójának kézbesitetett. Iratott 1084=1673.

Közvetlenül ezen sorok után a következő bánsági helységek találunk felsorolva Repiczky kéziratában, minden összekötő szöveg nélkül. Ugy látszik azonban, hogy a fenebbi

*) Nagyon tisztelt emlékü orientalistánk még 1853. évben közlötte ez oklevelet némi más rokonadattal e lapok szerkesztőjével.

adókivetés foganatosítását mutatja e sorozat. A helységek nevei itt ott elütnek a mai kiejtés- és írásmódtól, de ez alkalmasint az eredeti török szöveg hibája. Több helység közül ma nem létezik már. Zárjel közé szorítjuk tehát ebbeli észrevételeinket. Vajjon csak annyi létezett-e a karansebes-lugosi törvényszék területében, bizonytalan. Következnek a helységek:

Sebes (Karansebes) 16. Szlatina 5. Glohotsa (ma e néven ismeretlen) 14. Pugosica (ma ismeretlen) 14. Petrosnica 14. Pukin (néha Bukin) 10. Bujak (Bánságban nem létezik már) 1. Rucsa (ma csak Zágrábban létezik ily hely) 14. Valjeabul 20. Danliste (ma ismeretlen, a közel Hunyadmegyében van egy Danulesd, Danolesd, vagy Danlesti nevű falu,) 1. Guru (ma Goruja) 1. Valedin (ma Valliadény) 4. Bupol (ismeretlen) 14. Azorlangga (Bánságban ismeretlen, Zemplénben van két Azar nevű falu) 3. Veggeste (ma ismeretlen) 1. Dente Ruguzzal (ismeretlen) 1. Aszkios (hihetőleg a mai Szkejus) 10. Kis-Azorlangga 40. Zgarbeste (ma Zgribest, Szákul alatt) 14. Matbak (ismeretlen) 4. Oaha Mutinik (Mutnik) 1. Reszinitza (Resica) 1. Pragozna (?) 1. Zupa 4. Kuptori 1. Apadia 1. Valesora 3. Jalbun (?) 20. Szárava (tán Szárazan) 10. Armenes 3. Fenis 1. Ruzska 3. Domasna 30. Kanizsa 4. Verendin 14. Lungavica 14. Terregova 24. Priszaka 1. Csers (Cseres-Temes?) 40. Karasova 14. Tanku, (Tinkova?) 40. Besterel (ma Pestere) st. Lugos 24 st. aszpert fizetnek minden háztól.

Külföldi levelek.

I.

Genf, septemb. 24-én 1859.

Tisztelt szerkesztő ur! Ott fogom föl levelezéseim fonalát, hol azt a mult évben elejtettem, majnai Frankfurtban. Innen a vasuton megindulván, Darmstadton és Heidelbergben át Carlsruheba jövök, a badeni nagyhercegség székvárosába. A vidék melyen átmenénk igen kellemes. Balról a Schwarzwald kiágazásai; jobbról messze elnyúló rónaság, melynek szegélyét a Rajna, s alább az elsassi hegyek képezik. A földművelés ugylátszik kerti gazdaságból áll, sok dohányültetvényekkel.

Carlsruheba, ezen csinos székvárosba, melyet egy század előtt még erdők borítottak, megérkezvén, azonnal a főtér felé sieték. Első mi szemembe tünt, azon veres homokkőből faragott gúla, melyet Károly örgrófnak tiszteletére Lajos nagyherceg állíttatott. Az egyik fölirat így szól:

Markgraf Karl Wilhelm

Legte Den Ersten Grundstein Zu Seinem
Neuen Wohnsitz, Und Dieser Stadt
Am 17. Juny 1715.

A másik azt mondja:

Wo Markgraf Karl einst in Schatten des Hartvaldes Ruhe suchte, und die Stadt sich erbaute, die seinen Nahmen bewahrt, auf der Staedte, wo er die letzte Ruhe fand, weicht Ihm dies Denknahl, das seine Asche verschliest, in dankbarer Erinnerung Ludwig

Wilhelm August Groshertzog 1823. És ezzel egyszersmind a város történetét is elmondottam.

Jól sikerült még a nagyhercegi palota előtti téren, granittalpon, földetlen fölvel álló bronzszobor ezen fölirattal

A déli oldalon:

Karl Friedrich
Groshertzog
von
Baden.

Az éjszakin:

Groshertzog Leopold
Seinem Vater
Dem
Gesegneten
MDCCCXLIV.

Schwanthalertól.

Mind igen szép; és a fiui kegyelet becsülésre méltó; hanem már fejedelmeknél, nyilvános emlékoszlopokon, sokkal szivesebben olvasom a nemzet háláját.

A nagyhercegi lak igen diszes épület. Vele együtt kapcsolatban áll a fűvészkert, és a gyönyörű, messze kiterjedő park, melyet a Rákosra szerettem volna varázsolni; mert hiában, a magyar ember külföldön is hazájára emlékezik. Ehhez közel a színház; nem nagy, de olyan nyájas külsejű, izletes épület, minőt keveset láttam Németthonban.

Az academia egészen új, és ezen homlokíratot viseli: Leopoldus Magn. Dux Bad. Artibus. A. D. MDCCCXLIII.

Néhány órai ittmulatás után, mi elég volt arra, hogy a város képe élénk emlékezetemben maradjon, tovább indulánk, és jobbra hagyván a német szövetségi várat Rasstادتot, balra a fürdőjéről, és még inkább nyilvános játékházairól híres Badent, virágzó gazdasági intézetére büszke, szép fekvésű Hochburgot; estefelé átléptük a schveici határt, és az éjet szabad földön, Basel városában töltöttük.

Basel, mint tudjuk, hajdan német birodalmi város volt, püspöki székkal. 1501-ben állott a schveici szövetségbe, és 1527. fogadta el a reformatiot. Mint canton, az elnyomott tartományi és gazdag városi nép között folytatott hosszas surlódások miatt, az 1833-ki august 3-án történt hardvaldi véres csata után, kettészakadt: canton Basel-Stadt, és Basel-Landra. Az egész mintegy 77000 lelket számlál; a kik közül $\frac{1}{5}$ rész katolikus. Lakosai szorgalmas emberek, és földművelés-, gyümölcsstermelés-, ipar- és kereskedés, különösen pedig selyem- és pamutgyártásból élnek.

Maga a város a Rajna partján fekszik, mely által Klein-Basel és Gros-Baselre osztatik. A hidon, mely a két városrészt összeköti, mindjárt szemembe tünt azon oszlop, melyet azután több helyen láttam. Ezen oszlopon az idegen mindent talál, a mire utazás közben szüksége van: hévmérőt, sulymérőt, hossz mértéket; úgy hogy magát az ember minden kérdezősködés nélkül, azonnal tájékozhatja.

Basel, hol a germanoknak rajnáni fő átmenete történt, gyönyörű fekvéssel bír, és a romaiak idejében Basiliának hivatott; mely a magyarok által, ha nem csalódom Zoltán vezér alatt földulatott. A régi vár helyét a későbbi Pfalz foglalta el, mely most szép kilátással kecsegtető sétatér.

Minthogy Basel, történeti tekintetben, leginkább egyházi zsinatairól emlékezetes, fölsiettem a II. Henrik császár által (1010—1019.) veres homokkőből épített, később leégett, de ismét helyreállított, földrengés által megrongált és újra kijavított Münsterbe; mely felséges boltozatainál és állományának szilárdságánál fogva, kétségen kívül egyike a középkori, german stílusban emelt legjelesebb szentegyházaknak. A fő bejárásnál balról, ablakfestvényen, az alapító II. Henrik és neje, jobbról Oecolampadius, és az akkori polgármester, Maier arcképe látható. Az ugynevezett Kreuzgangokban Anna császárnőnek, Habsburgi Rudolf feleségének, több püspökök, vitézek és reformatoroknak síremlékeik állnak. Utolsó ékességei az 1529-ki képromboláskor legszebb műkincseitől megfosztott templomnak. Nekem különösen egy vonta magára figyelmemet, ezen fölírással :

Erasmio Rotterodamo, Viro Omnibus Modis
Maximo s: t: MDXXXVI.

A templomból fölmentem a conciliumok teremébe; hol 1061-ben és 1431-ben egész 1448-ig egyházi zsinatok tartattak. A bútorok részben még most is azok melyek voltak, midőn IV. Eugen pápa a conciliumot kiközösítette, az egybegyűlt egyházatyák pedig a pápát letették, és helyébe V. Felixet ültették.

Emlékezetre méltók itt a baseli dominicanusok temetőjének falából kivágott 'Todtentanz' fresco maradványai; melyek Baselen mindenféle alakban, cukorból, tésztaból, papirból, fából idomítva vagy faragva láthatók, boltokban és kirakványokban, és közönségesen Holbeinnak tulajdonítatnak; ki állítólag azokat az 1439-ki dőghalál emlékezetére festette. Egyébiránt

akár ki festette, az nem változtat a dolgon semmit; hanem hogy igen szép fresko képek, azt meg kell valáni; és örökre kár lett volna, ha a temető falával együtt azok is elpusztulnak.

Másik nevezetessége Baselnak a Museum, csinos képtárával, melyben a baseli születésű Holbeinnak első műve 1521-ből, és saját arcképe, ezen aláírással: Imago pictoris celeberrimi Johannis Holbein, eiusdemque opus. Továbbá a megholt Krisztus, több jeles darabbal. A palaeontologiai osztályban különösen szemembe tűnt valamely Dinotherium giganteum felső és alsó állkapcája agyaraival, melynél nagyobbat és épebbet sehol sem láttam.

Végre említsük még meg a városházát, hol szintén szép fresko képek találhatók. Mindjárt a kapu alatt balról: Herodes megjelenik a törvényszék előtt mint vádlott, az ő testőrei kíséretében; félelem és rettegés szállja meg a bírakat, de bátorsága által föl villanyozza őket a nemeslelkű Sameas. (Joseph. Flavius zsidó történeteinek XIV. k. 9. fej.) Jobbról pedig: Josaphat inti a bírakat, hogy az isten, ki nem tekint sem személyre, sem méltóságra, sem ajándéokra, itélni fog fölöttük. (Kronika II. k. XIX. fej.) Nem csak igen jó, de cél- és alkalmoszerű festvények.

A főlépcső oldalán sisakos római vitéz bronzszobra áll, ezen aláírással: Honori et virtuti Lutii Munatii & Civitas Basiliensis, ex bellicosissima gente Alemannorum in Rauracorum fines transducta, simulacrum hoc ex Senatus auct. dicandum statuendumque curavit. Anno Sal. Christ. CIOIOXXC.

De ne időzzünk sokáig ezen ószerű városháznál, hanem siessünk az indóházba, hogy a vasuton, mely Baselland és Solothurn cantonokon át Biennbe visz, annak idején a neuchateli tóra juthassunk; utunkat gőzhajón folytatandók Iverdunig, és onnan ismét vasuton Lausanneig, és Lausanneból a mint tetszik, akár gőzhajón, ha szép idő van, a lehmani tavon, — akár vasuton egészen Genfig. Miről majd jövő levelemben.

Pados János.

T Á R C A.

A tenger és lakói.

Dr. Schleiden után Ádriai Péter.

Zöldkék felszinnel tekszik hegyektől körzötten délfelé a távol láthatáron az ugynevezett Bocca grandeval a végtelen tengerre nyilva a quarneroi tengeröböl előttünk. Mily fény s szépség vagyon felette clárasztva! Az azurkék egen ragyogó nap sugarai tükörsima felszínétől visszavetve ezer gyémánt szálakra törnek szét, — langy szellő lengedez felette, — suttogó hajjai örök mozgalomban érintik s hagyják el a partot itt a meredek szirtről hangosan lezuhanva — ott lassu morajjal kenyők szerint a kavicsos parton felfutva s szendén visszacsuszva.

Zöld viruló a természetben minden; a hegyek, bár szirtekkel végződve képezik a tenger mély ágyát, még is csodásan gazdag vegetációt mutatnak.

Elmerülünk e fenséges szép látványon, s lelkünkben

kérdés kérdésre szülemlik ez uj — a végtelen tenger csalóka sima felszine alatt rejlő, nekünk eddig ismeretlen világ felől.

A szépség lénye lelkünkben fekszik. Nem magáért, nem a körző hegyek miatt fénylik a tenger rezgő fényjátékában, hanem az ember szemén át azt bámuló lélek miatt.

Nem a közel fák és karók miatt szép a rajtok feltekerődő szőlővenyige zöld lombozatja közt az átlátszó szőlőgerezd: — nem a szikla oldalából hangosan a tengerbe siető forrás miatt szép a mellette álló szomorú fűzfa langy szellők által mozgatott galyja: — nem a hegy oldalán álló sötét fenyőfák miatt oly kedvesen szemderítő az alattuk elterülő friss pázsit: — mindez szép, kedves, kies, csak a lélek miatt, mely mindent a szeretet s áhitat érzelmeivel fog fel.

Vannak-e ott lenn a mélységben érző lények, kiknek a szép tehintete élvezet, — kik az alak és összeállításban phisikailag közömböst, csak azáltal, hogy érezik s élvezik, szépséggé emelik?

Mi ezt nem tudjuk, csak azt állíthatjuk, hogy a kis hal, mely a költő szava szerint ott lenn a mélységben oly jól érzi magát, nem lehet azon érző lény, mert a víz állatainak szeme csak a legközelebbet a legkisebb körben képes felfogni — úgy, hogy az az elemmel egészen idegen ember sajtáságainak nagyobbyszerű felfogásával bir, mint annak valódi polgára.

Értelemhez e tekintetben csak a gondolat által juthatunk, hogy e földön a természeti anyag úgy vagyon elrendezve, hogy a szép benyomását előhozni kell s hogy az egész mindenség legkisebb részeiben is tekintet nélkül a gondolkodó és érző emberre — nem csak technikailag, de minőségileg is aesthetikai tökélyben tünik fel.

E családka szende fényű tükrön át, mely a szörnyü mélységet befödi — merüljeteke alá, — az ég kékje, a nap fénye elvész, tüzes sárga szín környez titeket, — később tüzes pir, mintha nedves pokoltengerbe izzó tűz és hőség nélkül merülnétek alá. A pirosság sötétebb, biborszínű, később fekete lesz s áthatlan sötétség fog körül.

A mi körültekert él és mozdul, öröm s békétlen életet visel, — meg nem szünő kergetés s iramlás, ragadás s elnyelés, véghetlen gyűlölet s öldöklés, — fáradhatlan munkálódás környez a kielégíthetlen halálnak új áldozatokat nyújtani.

S a mint a világosság és színezetfény megszűnt, s a végtelen hallgatag harcót, a nesznélküli öldöklést a setét éj befogja; véget ér az alakok gazdagsága, az alkatok kiessége, — az otrombához csatlakozik a rut, az idomtalanhoz az eltorzított és undorító.

Nem jó lény uralg e mélyeken: csak csalfa roszindulatu habléányok, hamis s elcsábító undinák bolyongják át e sivatag országot. Legszengébb tudomása óta így képezi a nép hite e vizvilágot és a lassan fejlődő tudomány kényszerült e képnek mindig újabb s kiáltóbb színeket adni.

De az előre törekvő halandó előtt semmi sem marad örökké elzárv, — ő utat tör magának a tudomány legzordonabb s legkietlenebb ágaiban, — a megmérhetlen ocean sötét mélységébe is leviszi a kutatás fákláját, melynek világában sok más kifejezést nyer, és barátságosabb szint ölt.

A régi éj derül és tova iramlanak gyermekei: a rémek. A kép és mondák némely vonásai eltörülhetlenek s igazak maradnak, a tudomány mindig világosabban bizonyítja, hogy örök egymást-öldöklés s elnyelés tartja fel a mélység teremtményeit, — hogy az ezer s ezer a tenger faunáját képező fajok közül biztossággal egy állat sem jelelhető ki, mely békességesebb módon a tenger gazdag florájában találná egyedüli táplálékát.

De nem egyedül ezen sötét vonások képezik a tenger mélységét festő képet, ezek csak árnyoldalai, melyeket érintetlen kell hagynunk; vannak neki verőfényes, átmeneti színezetei is, — e képre kimondhatlan bájt árasztva.

Ezen fáradhatlan buvárok által nyert egyes képeket s színezeteket öszvefogva, s ezen öszveállításnak az általános nézeteket, melyeket szerencsés utazók megfelelő világításban e mélység országáról nyertek, alapul tevén, oly tájképek képcsarnokát szemléljük, melyek nem kevésbé változékonyok, szépek, s talán fenségesebbek, pompásabbak s csudálatosabbak — mint a milyenek a száraz föld bárhol előmutatni képes.

E vizvilágnak éltet adó czernyi lények végtelen harca ellenében szörnyüségait gyöngítve, s következéseit semmisítve, a természet oly nagy s kimeríthetlen alkotóereje mutatkozik, mint hasonló bőségben e földön sehol sem lép elénkbe.

Már a legrégibb népek sejtették a tenger természet erejét; legkitünőbb eleme, a folyékonyság, mindenütt az élet eredetének tekintetik.

A keleti és indiai költészetek, a görögök meséi a földet körülfogó Okeanos vizéről, és maga a héber monda szavai: „a föld sivatag elhagyatott volt és isten szelleme lebegett a

vizek felett“ nagyobb vagy kisebb bizonyossággal mutatnak az élet eredetére — az örökké teremtő és alkotó vízre.

A legújabb tudományban, — az ázalékok és növénykék tanában is ez eszme lebeg, hogy víz és mélység a tervezett élet lételéhez elegendő.

Nem tekinthető bevégzettnek a vita, vajjon a számos, minden tisztátlan vízben már közép légmérsékletnél keletkező kis állatocskák és növénykék lételüket a láthatatlan, mintegy a lég által beszórt parányoknak, vagy pedig a természet meg nem szűnt teremtő erejének köszönik-e?

Bár a legszellemdusabb természetbuvárok most mindinkább azon nézetet karolják fel, hogy a szerves lények ily folytonos teremtése sem a tapasztalással, sem egy ép természetbölcselet alapelveivel össze nem fér, mégis e nézetnek tekintélyt érdemlő ellenei léteznek és még néhány jelenség soká rejtély maradhat.

Ez alkotó erő néhány példái a hasonlítás által szembe-tünőbbek lesznek.

Számítás szerint a legkedvezőbb körülményeket feltéve, egy pár tengeri nyul ivadékai száma 10 év alatt egy millióig szaporodik, — s e számot mint valami rendkívülit bámulták.

Egy pontypár ivadékai hasonló esetben már a harmadik évben több ezer billiókat képeznének, tehát egy oly számot, melynek fogalmával alig birunk.

Egy évben 200 tojást tojó tyukokon elcsodálkozunk, míg a legtöbb halaknál a tojásokat csak százezrekkel lehet kifejezni.

Mindezen számok túlhaladtnak a kisebb tökéletlenebb szervezetű tengerlakóktól.

A cethal a majdnem egyedüli tápját képező Clio borealisnak ezer nemét nyeli el.

Freycinet és Turrel a „la Creole“ nevű corvetten a Tajó közelében egy 60 millio négyszeg meternyi téren skarlat-színű vizet láttak.

A vizgálat e skarlat színezet okául egy kis növényt fedezett fel, melynek 40000 példánya jutott egy négyszeg millimeterre tehát közel 40000 milliom egy négyszegmeterre.

Mint hogy e színezet nem jelentéktelen mélységig hatott le, az élő lények mennyiségét számokban kifejezni, nyelvünk csak megközelítőleg sem képes.

Grönland partjain sokszor 150 egész 200 mérföld hosszúságú és 10—15 (angol) mérföld szélességű setétbarna szalagok mutatkoznak, melyek egy kis pettyezetett medusától nyerik színüket.

Egy köbláb már 110,592 ily állatot tartalmaz és egy szalag, mely a végtelen tengernek csakis jelentéktelen részét teszi, legkevésbé 1600 billiót.

Ezen sebes szaporodásnak és pározásnak természetszerűleg felel meg az egyes lények sebes kifejlődése.

A legtöbbek már egy év lefolytával egészen ki vannak fejlődve, — ámbár növésük sokkal tovább tarthat, mi némely vizlakóknál, mint a cethalnál, a monda szerint határtalan.

A londoni „Adelaide Gallerie“-ben 1842-dik évben a villanyos angolna két példánya egy fontnál valamivel többet nyomott: már 1848-ban az egyik 40 a másik 70 font nehéz volt, tehát minden évben kétszerezék súlyjokat: — hasonló növést a légben élő állatok közül egy sem mutathat fel.

Végre az élők seregének nagy számára az a kifejlődés sebességéhez az absolut testi nagyság is csatlakozik, mennyiben minden állatfaj óriásait, — mennyire eddig kinyomozhatók voltak — a tengerben kell keresnünk.

A legnagyobb emlős, s általában a föld jelenlegi legnagyobb állatja a cethal, teljes kifejlődésben legalább ötször akkora, mint a legnagyobb elefánt.

A csaknem mindig a tenger színe felett lebegő Albatros a madarak között a legnagyobb, — szárnyhegyei egymástól 15 lábnyira nyulnak.

A gyíkok legnagyobbika a krokodil, a vízben él: — a mi kis csinos földi tekenős békánk ellenébe a tenger 1000 font nehézségű óriás tekenősét állítja.

A legnagyobb ismert kigyó, a braziliai Anaconda, nagyobbára a vízben él, és a mérges kigyók közül az indiai vízikigyó a legszörnyűbb.

A természettörténetünkben fenmaradt mondát az óriási tengeri kigyóról csak futólagosan érintjük.

Százsor csalódnak bizonyulva s félretéve, számos hajósok állítják újra, hogy látták volna, s így e mese újra felmerül, sőt a norvégiai partlakók bolondnak tartják, ki létezését nem hiszi.

Bár miként legyen ez, — mi nem szükségeljünk a mesét, hogy a tengert a tündér mondák varázsaival ékesítsük.

A tengeri flóra és fauna futólagos áttekintése ez állításunkat igazolandja.

(Folytatása következik.)

Heti szemle.

— A tárogató nevű magyar hangszer nyomai Nyitrán. A Vas. Ujság f. é. 15-ik számában egy cikk jelent meg, melynek címe: „Tőlem is egy szó a sok szóra,“ — gróf Fáy Istvántól. E cikkben a következő sorok olvashatók: „Ugyan miért nem akad ember országunkban, ki édes eleinknek historiai dicső hangszerét, a tárogatót, igyekeznek fölfedezni? A tárogató, igaz, többé nem létezik, de azért egészen el nem vészett. Nyitrán még nemrég fújták gróf Károlyi Lajos installációján. Miért nincs ember, ki azt Nyitra-megyében kipuhatolná, hogy ki fujta a tárogatót!? Nem nehéz volna Nyitrán kitudakozni, ki fujta e hangszeret a banderiumban? Csak meglegyen a hangszer, és hangot adjon, a többi cigányaink majd kifujják rajta, ha a hangszer természetét megismerik. A tárogató egyenesen Ázsiából jött ki eleinkkel. A magyar zene lelke a hegedű, és mint mindig hallám szüleimtől, a tárogató.“ — E szavakra következő felvilágosítással kedveskedik a magyar közönségnek egy, Nyitrán lakó tisztelt hazánkfia, kinek szavai teljes hitelt érdemelnek: „A tárogató egészen el nem vészett, mert az Nyitrán csakugyan feltalálható még. Magam is hallám azt deák koromban fujni Palugyay Imre nyitrai püspök beigtatásán. A nyitrai tárogató a Ligats-család tulajdona, apáról fiúra száll, és ezek birtokában feltalálható. Ligats-családbeliek fújták e hangszeret a banderiumban. A Ligatsok szegényebb sorsu, becsületes nyitrai magyar polgárok, kik tót ajkuakkal házasulván, nagyobb részt már eltótosodtak. Azon becsületes Ligats nevű polgár, kinek e hangszer birtokában van, apjától örökölte azt, és fujni is tudta úgy, a mint azt apjától gyermekkorában megtanulta. Hangszerétől megválni nem akar, — de különben nem is nagy baj, mert a jelen tárogató Nyitrán készült a régi megromlott tárogató után, és a mester ki azt készíté, még maig is él, s mint esztergályos mesterember keresi mindennapi kenyerét.“ — Ugy hiszszük, hogy azok, kik e hangszer feltalálásában fáradoznak, örömmel veendik e rövid utmutatást, melyért mi köszönetet mondunk a beküldő urnak. (V. U.)

— A szerbek fővárosába magyar szintársulat készül. Ez a Pázmán jól szervezett szintársulata, mely jelenleg Uj-Vidékre megy, s onnan — ha engedélyt kap — november hónapban Belgrádra. E társulat — újvidéki ajánlatokra — igen kedvező meghívást kapott hat előadásra, a játékrendet is Belgrádból tűzik ki. E játékrend a következő; Obernyik K. „Brankovics Györgye“ (kétszer) Szigligeti „Cigánya“ és „Csikósa,“ Berényi „Vak Béla királya,“ és az öreg Balogh „Cserni Györgye.“ E vállalat pártfogója Obrenovics Mihály hg., (Hunyadi Julia grófnő férje), ki e hat előadásra kétszáz aranyat biztosított, s a társulat oda és visszazállítására egy gőzöst rendel. Ugy hiszszük, ez érdekes színészi kirándulás nem fog füstbe menni. (M. Sajtó.)

— E folyó héten két új magyar lap első számát kaptuk, ugymint a „Nép Ujság“-ét, és az „Iparosok Lapja“-ét;

az elsőt Szini Károly, az utóbbit Galgóczy Károly szerkeszti. Habár minden irodalmi vállalatnak, mely ismereteink látkörének tágitására céloz, legjobb sikert kívánunk, még is különösen örülnének, ha viszonyaink oly szaklap fenállhatóságát lehetővé tennék, milyen az „Iparosok Lapja.“ Reményljük azonban, hogy tiz tanulságteli esztendőn átgázolván, Galgóczy lapjának kedvezőbb sikere leend, mint a magyar ipar-egylet által egykor kiadott Hetilapnak.

— Nyitrán, a város hő ohajtása szerint, az eddigi német-cseh oktatást magyar-némettel váltják föl; a nagybecskerekéi városi tanács egyhangu határozata folytán pedig az ottani kath. középtanodában, hol néhány év óta már mindent németül tanítottak, az imént megindult iskolai évben két tárgyat magyarul adnak elő. Hát Temesvárott mikor fog már jobb szellő lengedezni? Ujra is figyelmeztetjük a község képviselőit, caveant, nequid detrimenti respublica capiat. Meltányos kívánat lesz részükről, ha a magyar nyelvnek egyben másban egy kis jogot visszavivnak, hisz Temesvár oly kevéssé fekszik külföldön, mint Nyitra vagy Nagy-Becskerek.

— Emich Gusztáv — írja a P. N. — kiadta Emilia összegyűjtött beszéleit két kötetben „Szív és élet“ cím alatt. A beszélggyűjtemény Hunfalvy Pálné asszonynak van ajánlva, s a benne foglalt egyes darabok következők: „Egy sirko története;“ „Gödény Jónás;“ „A bácsi.“ A csinosan kiállított két kötet ára 2 ujfrt. — Figyelmeztetjük az olvasókat, hogy tisztelt munkatársnőnk ezen beszélei most először jelentek meg, és hogy azok megszerzésével bizonyosan oly élvezeteket fognak nyerni, minőket nem lelünk minden beszélggyűjteményben.

— Szegeden a magyar színészet haldokló ügyét az ottani derék polgármester akarja felkarolni.

— Szerémségben a nép sok helyütt kivagdalja a szilvafákat, mert a pálinkatermeléssel járó ellenörködés boszántásait tűrni nem akarja többé. Hasonló történt Krassóban, míg hatóság intézkedésnél fogva ezen szándék tovább harapódzásának eleje nem vétetett.

— Valamelyik helységben a Ferenc csatorna mentében az egészségi állapot rögtön oly rossz fordulatot kezdett venni, hogy a bajnak okát az étel vagy italban gyanították. A tett vizsgálat csakugyan ki is mutatta, hogy a nyilvánosan kimért bor ólomcukorral volt meghamisítva. Itt alkalmat veszünk magunknak megjegyezni, hogy sok esetben lehetne kideríteni, mily lelkiismeretlenséggel bánnak sokszor az étel-italok árusai a közegészséggel, csak komoly szándokuk volna mindig az illetőknek a hamisítókat a törvény szigorának átadni, a helyett, hogy minden egyes feljelentésben vádat találnának saját körültekintésük ellen.

— A vadregényes Tátrakesden (Schmeksz) az utolsó fürdőszak alatt egy sak-klub létezett, mely 12 arany betétel mellett játszott, a vesztőnek azonban szabadságában állt a 12 arany fizetésétől magát megváltani, ha a lomnici tetőt megmászta. A nyaktörő utra egy yankee is elszánta magát inkább, mintsem hogy aranyaitól megváljon.

— Brassórol írják nekünk october elsején: A folyó hó 10-én tartandó „Schiller“ ünnepélyre nagy előkészületeket tesznek! bár ez kissé korán történik, minthogy tudunkra egész Némethonban csak november elején készülnek ezen ünnepélyre. Ma üli szokás szerint a helybeli román tanuló-ság nagyszerű ugynevezett „Pojána“ ünnepét az év utolsó napját, melyet az isten szabad ege alatt tölti. A jelen évi, e koronaország lótenyésztése s nemesítésére szánt államdíjak kiosztása e hó 29-én szokatlan ünnepélyességgel s katonai zene mellett ment véghez. Az első díj 25, a másik 15, nyolc díj pedig egyenkint 6 darab aranyból állt. Az elsőt bizonyos Jakó Pál lisznyói földmivelő nyerte egy hat éves, 14 markos zsemlyeszínű anyakancával; melyet a helyszínen 1500 frt o. é. hiában igyekeztek megvenni tőle. — Színházunk — melyben nemsokára a magyar operai hangokat német bohózat váltandja — esténként a legörvendetesebb tolongás tere; külö-

nösen vidéki vendégek árasztják el. A héten „Próféta,“ „Büvös vadász,“ „Szép juhász,“ „Szapáry Péter“ adattak általán a köztetszés legélénkebb nyilvánításai közt. A köztetszés látható jeleit düledező színházunk padolatán észrevehetni, honnan a vakolat gyakran esőként lehull. Havi igazgató a napokban érkezett vissza Bukarestből, hová jövő tavaszra vendégszereplésre szerződött társaságával. Örvedetes jele a magyar nyelv s művészet haladásának, hogy már a haza határain túl is oly élénk részvételt viseltetnek iránta.

Temesvári ujdonságok.

* E napokban Basetti J. miniszteri tanácsos, és Herich Károly központi felügyelő érkeztek Temesvárra és innét utjukat a Tisza vidékére folytatták, hogy ezen folyó szabályozását koronaországunkban előmozdítsák.

* F. hó 5 én délután a testgyakorló intézet ismét megnyitott. Ezen nem eléggé ajánlható intézményt az utolsó esztendőben nélkülözünk kellett, mely esztendőben t. i. Hartl Ferenc ur kegyesrendi tanár, a pesti főgymnasiumnál működött; de most a nevezett tanár ur a helybeli főgymnasium igazgatójára hivatván, ezen szerencsés körülménynek köszönhetjük, hogy a testgyakorlások ismét foganatba vétettek. Az ifjúságban azon hir annyira is talált viszhangra, hogy az igazgató urnál egyremásra tolokodtak a magát beírni kívánó tanoncok.

* (Beküldetett.) Tisztelt szerkesztő ur! Mindenki, ki a magyarnak anyagi s szellemi műveltségét mint a nemzetnek összes érdekeit szívén hordozza; kétségkívül egész lélekkel örvend, ha a „Delejtű“ — mint ez érdekeknek a temesi Bánságban egyedüli közlönyében azok előmozdítására célzó intézkedésekről olvashat valamit: de a mily nagy az öröm ily intézkedések hallatára; ép oly levetség száll a lélekre, ép oly szomorúság fogja a szívet; ha ez érdekek pangása, vagy éppen tökéletes elmellőztetéséről kell hallania. Így a „Delejtű“ 1859. évi 40-ik számában olvassuk, hogy az itteni belvárosi, a tiszt. iskolánékné vezetése alatt különben szépen virágzó leánytanodában a mult iskolai év lefolyása alatt mint rendkívüli tantárgy a magyar nyelv is adatott elő; s hogy az azt tanuló növendékek száma, mely eleinte 20-ra ment az év vége felé 4-re olvadt le. Ily jelenségek, ha csakugyan valók, minden a magy. nemzetiség felvirágzásáért buzgó keblet mely keseredéssel tölthetnek el: öröme s szolgál azonban alólírtak, ki talán e tárgyban legbizonyosabb felvilágosítást adhatt volna, tettes uraságotat az ellenkezőről tudósíthatni. A magyar nyelvet tanuló leánykák a nevezett intézetben két osztályra voltak különítve; minden osztályban hetenkint eleinte csak 3—3 óra volt magyar nyelvre szentelve, későbbben már az első osztályban volt 6, a felsőben pedig 4 óra hetenkint. Számszerint volt marcius hó elején, midőn az oktatás e nyelvre nézve kezdődött az alsó osztályban 21, a felsőben pedig 15; július hó elején azonban volt az alsó osztályban 46, a felsőben pedig 24. E számokból kitetszik hogy a magyar nyelv iránti buzgalom s rokonszenv nem csak nem csökkent az év folytán, hanem inkább folytonosan növekedett; jelétül annak, hogy a magyar nyelv, ha nem is nélkülözhetlennek, de mégis hasznosnak és illetőleg szükségesnek tartatik; hogy sok tanítvány július hónap kivált második felében elmaradt, az leginkább onnét magyarázható, hogy a nagy hőség az oskolabani ülést 4 órától 5-ig, mely órában a magyar nyelv előadatott, s melyet már két más tanóra előzött meg, terhessé és alkalmatlanná tette. Erről tettes. uraságotat tudósítani alólírott szükségesnek tartotta, nehogy egyrészt a „Delejtű“ olvasói tévelyben legyenek, vagy ez maga hitele s tekintélyéből ily hamis adatok közlése folytán veszítsen; másrészt pedig a leánytanoda vagy a tiszt. iskolánéknébső

nevelőintézete, melyhez annyi remény van kötve ily álhírek által gyarapodásában ne gátoltassék; mely inkább tökéletes elismerésünket megérdemli, minthogy abban nem csak a növendékek nyertek oktatást a magyar nyelvben mindjárt az első évben, hanem magok a nének is minden kitelhető szorgalom és fáradsággal tanulták azt. Ennél fogva hiszem, tettes uraságot nem fog szerénytelenségről vádolni, ha arra bátorodom kérni, miszerint a 40-ik számban foglalt helytelen állítást a közelebbi számban az általam nyújtott helyesb adatok szerint néhány sorban kiigazítsa. *)

Jaeger A.

papnöveldei tanulmányi felügyelő.

* A helybeli takarékpénztárnál mult september havában 265 fél betett 95003 frt 47 krt. visszafizettetett pedig 196 félnek 67919 frt 74 kr. o. é.

* Toldalékol a lapunk 39-ik számában közölt névsorozathoz közöljük ma a községi törvény ügyében összehívott bizodalmi férfiak neveit, a mennyiben akkor tudomásunkra nem estek: Wirkner Lajos udvari tanácsos, Zákó István földbirtokos, Popescul Patricius archimandrita, gróf Chotek Rudolf földbirtokos, Cseh Antal földbirtokos, Bezeredy Miklós földbirtokos, Makay Sándor, lugosi ügyvéd, Jaszinszky Pál lugos-kerületi főnök, Küttel Károly ideigl. temesvári polgármester, Pescha Svetozár városi képviselő Versecről, Zomborcsévits Ferenc szabadkai képviselő, Gertinger Adolf zombori képviselő, Skultety János bajai képviselő, Sinkay János nagybecskereki képviselő, Dr. Subotics ügyvéd és képviselő Ujvidékről, Behr János vecseházi községelöljáró, Novák István postamester Székasról, Malocsay Miklós községi jegyző Szent Györgyről, Kostyik János községi előljáró O Kanizsáról, Risto Basil közs. előljáró N. Kikindáról, Tomcsányi András zentai közs. előljáró, Mladenovits Trifun közs. választmányi tag Rumáról, és Petri Károly volt községi előljáró Uj-Sooóveről.

* Temesvári hetivásár. October 7-én a természetnyek következő áron kelték. Buza 4 fr. — 3 fr. 80 kr. — 3 fr. 30 kr. Kétszeres 3 fr. Rozs 2 fr. 80 kr. Arpa 1 fr. 50 kr. Zab 1 fr. 25 kr. Tengeri 1 fr. 90 kr. mérőnkint. A szénának mázsája 2 fr. 50 kr., a szalma 1 fr. 20 krba került osztrák értékben.

*) Közöljük ezen igazolást annál nagyobb örömmel egész terjedelmében, mennél őszintebben szolgál tartalma vigasztalásunkra. Kár hogy a közérdekű ügyek állását sokszor csak akkor tudjuk meg, midőn azokról már valami hamis állítás jutott napvilágra. Gondolják meg az illetők, kik legszenyebb intézményeinkről közvetlen szemlélődésből szereznek alapos tudomást, hogy az időszi folyóiratok éppen arra valok, miszerint híven közölve a közönséggel haladásunk vagy hátramaradásunk egyes tényezőit, a közönség érdekét ébren tartásuk közügyeink iránt. Ezért kívánatos volna ha illetékes részről az arra való lapok felszólítatlanul megkerestetnének tudósításokkal. (Szerk.)

Szerkesztői távirtda.

Kh. E. Brassóba. Ha levelének azon egyik pontja feltétel, ugy annak megfelelni semmi esetre nincs szándokunkban. Nem ugy szoktunk kezdeni az irodalomnak szolgálni. Magánlevél írására alig leend időnk. Hogy önnök figyelme jobb irányt is vehet, mintsem oly tárgyak felé, minőkkel hozzánk beközönytött, látunk azon sok melegséggel írt cikkéből, melylyel a magyar nemzetet védi Schlosser világtörténetének oktalan gáncsai ellen.

B. V... József Sárközőn. A lapot mátol fogva nem Triestbe hanem Sárköző-Ujlakra küldjük.

Dr. Ö. A. Károlyfehérvárott. Vártuk a mi nem jött és nem vártuk a mit sajnosan tapasztalunk.

S. Gábor Borosjenőn. A félelvi előfizetés időszaka nálunk első januártól és első júliustól kezdve számítatik. Maguk a tisztelt előfizetők érdekében fekszik, hogy ezen határidő megtartassék, mert zavart okozna az expeditióban, és ellenörködésben, ha itt egyenlőség nem vétetnék tekintetbe. Reményljük nem tettünk hajlama ellenére, ha a lapot f. é. júlistól számítva menesztjük.

Kiadó és felelős szerkesztő Pesty Frigyes.